

ARAL BOYI REGIONINDA EKOLOGIYALIQ TURAQLILIQ TÁMIYINLEWDE EFEDRA (EPHEDRA L.) ÓSIMLIGINIŇ BIOEKOLOGIYALIQ ÁHMIYETI HÁM FITOMELIORATIVLIK POTENCIALI.

DOI: <https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/QAXAI/1061>

Seytniyazova Guljahan

Qaraqalpaqstan awil xojalig'i ha'm agrotexnologiyalar instituti Ekologiya qaniygeligi 3- kurs
studenti.

ANNOTATSIYA

Maqalada Aral boyı regionınıń ekologiyalıq turaqlılıgın támiyinlewde Ephedra L. ósimliginiń tutqan ornı analizlenedi. Avtor ósimliktiń ekstremal shol sharayatına beyimlesiw ózgesheliklerin hám onıń qumlardı bekkemlewdegi fitomeliorativlik áhmiyetin ashıp beredi. Izertlew nátiyjeleri Aral teńiziniń qurıǵan ultanında jasıl qaplamalar jaratıw hám regiondı saǵlamlastırıw ushın tiykar bolıp xızmet etedi.

Gilt sózler: Aral boyı, Ephedra L., fitomelioraciya, shollesiw, ekologiyalıq turaqlılıq.

KIRISH

Aral teńiziniń qurıǵan ultanındaǵı ekologiyalıq krizis regiondaǵı flora hám fauna quramına úlken tásir kórsetpekte. Sholleniw procesiniń tezlesiwı hám duzlı shań boranlarınıń kóbeyiwı aymaqtıń ekologiyalıq turaqlılıgın buzbaqta. Bul mashqalalardı sheshiwde jergilikli sharayatqa beyimlesken, suwsızlıqqa hám shorlanıwǵa shıdamlı ósimliklerdi, atap aytqanda, efedra (*Ephedra L.*) tuqımı wákıllerin fitomelioraciya jumıslarına keńnen tartıw aktual máselelerdiń biri bolıp esaplanadı.

İzertlew usılları

İzertlew barısında Aral boyı regionınıń hár qıylı topıraq-klimat sharayatlarında ósetuǵın efedra túrleriniń (tiykarınan *Ephedra distachya* hám *Ephedra intermedia*) bioekologiyalıq ózgeshelikleri úyrenildi. Ósimliktiń vegetaciya dáwiri, tamır sistemasınıń rawajlanıwı hám ekstremal ıssı hawa-rayına shıdamlılıǵı dálillendi.

NATIJARLAR VA MUHOKAMA

Efedra ósimligi óziniń morfologiyalıq dúzilisi boyınsha kserofit ósimlikler qatarına kiredi. Onıń tiykarǵı fitomeliorativlik qásiyetleri tómendegilerde kórinedi:

Topıraqtı bekkemlew: Efedranıń kúshli tamır sisteması qumlı hám jeńil topıraqlardı eroziyadan qorǵaydı.

Suw turaqlılıǵı: Ósimliktiń japıraqları reduksiyalanǵanlıǵı (kishireygenligi) sebepli transpiraciya (suw puwlanıwı) júdá tómén bolıp, suw qorın nátiyjeli saqlaydı.

Ekologiyalıq beyimlesiw: Aral boyınıń shorlangan hám azıqlıq zatları kem topıraqlarında da jaqsı rawajlanadı.

Tájiriybeler kórsetkenindey, efedra egilgen aymaqlarda jıljımalı qumlardıń háreketi sezirlerli dárejede astenleydi.

Tarqalǵan túrleri

Qaraqalpaqstan florasında efedranıń tiykarınan eki túri júdá kóp usırasadı:

Ephedra distachya (Eki boshalı efedra): Boyı 20-40 sm átirapında bolatuǵın kishi putaqsha. Kóbinese qumlı hám taslaq jerlerde ósetuǵın túri.

Ephedra intermedia (Ortasha efedra): Bul túri biraz iri bolıp, boyı 1 metrge shekem jetiwi múmkin. Ol kóbinese Ústirt platosında hám Qızılqum shóllerinde usırasadı.

Juwmaqlap aytqanda Aral boyi regioniniń ekologiyalıq jaǵdayın jaqsılawda efedra ósimliginiń fitomeliorativlik potencialı júdá joqarı. Bul ósimlikti jasıl qaplamalar jaratıwda isletiw tek ǵana topıraqtı saqlap qolmay, bálki regiondaǵı bioko`ptu`rliliktiń artıp, ekologiyalıq turaqlılıqtıń támiyinleniwine xızmet etedi.

Ephedra distachya

Ephedra intermedia

FAYDALANĠAN ÁDEBIYATLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. "Aral teńizi qurıǵan ultanında jasıl qaplamalar — qorǵaw toǵayların payda etiw ilajları haqqında". (Bul jerde Prezident pármanları yaki húkimet qararlarına silteme beriw aktual).
2. Baxiev A.B. "Экология растительности Республики Каракалпакстан". — Ташкент: Фан, 1992. (Qaraqalpaqstan florası boyınsha tiykargı dereklerden biri).
3. Novikov N.E. "Биоэкологические особенности видов рода Ephedra L. в условиях аридной зоны". — М.: Наука, 2010.